

שבעה-עשר איש ואשה סימלו בשנת תשכ"ג את הישגיהם וכשזונותיהם של ישראל והעולם. הם נבחרו על-ידי עורכי "העולם הזה", תוך בחינת כל המאורעות שאירעו בשנת תשכ"ג. העורכים נמנעו מלבחור את איש-הרפואה של השנה, מחוסר מועדים מתאימים. נימוקי הבחירה של השבעה-עשר מצטרפים לדו"ח על מצבה של ישראל בשנת תשכ"ג

אנשי השנה תשכ"ג

העולם

ג'ון קנדי

דף חדש

במשך כמה שעות הרת-גורל שאלו מיליונים את עצמם: האם הוא השתגע? כי באותן שעות היה נראה לרכים כודאי כי ציי ארצות-הברית וברית-המועצות יתנגשו בלבים, כי האמריקאים יפלו לקובה — וכי הדבר יביא בעיקבות אכזרית מלחמת-העולם השלישית והאחרונה.

מה שאירע לאחר מכן לימד את העולם להסתכל בג'ון פיצג'ראלד קנדי בעיניים חדשות. הגבר הצעיר, שהוא באמצע שנות הארבעים שלו, נתלה כמדינאי מהפכני, כאחד הנשיאים הגדולים של ארצות-הברית, וכאחד האישים הגדולים של המאה ה-20, בה נולד. הפעולה נגד קובה לא היתה מוסרית. היא הוכתבה על-ידי השיקול הגס של יצר-ההגנה העצמית של מעצמה גדולה, מול מאגרי הטילים שהצטברו באי השכן. מעולם לא הוכרר מדוע יצר **ניקייטה כרושצ'וב** מאגרים אלה, ואיך קיחה להסתירם בתקופת תצלומי-הריגול האחריים. כרושצ'וב פעל, מן ה-

סתר, מתוך נכונות לקבל על עצמו. סיכון מחושב — וכך עשה, למחרת היום, ה' נשיא האמריקאי.

הוא לא פקד לפלוש לקובה. הוא נקט בשיטה של הפגנת-כוח מינימלית, אך יצר לה, בניגוד הנוחה ביותר לארצו: היא. ה' תגובה הסובייטית הוכיחה כי גם השליט המוסקבאי מוכן למנוע את המלחמה בכל מחיר. הוא הקריב את יוקרתו, ציחה על אוניותיו לחור, הוציא את הטילים מקובה. תמורת זאת השיג הבטחה אמריקאית מפורשת להימנע ולמנוע כל פלישה מזוינת לאי הנצור.

התנגשות זו, על עברי פי פחת, פתחה השנה דף חדש בהיסטוריה. שני המדינאים הוכיחו זה לזה כי הם תקיפים, נחושי-היחלטה ובעלי שיעור-קומה — וכי מנוי וגמור עימם למנוע שואה של מלחמה עולמית. מצב סטטוסי-קו זה הוליד את המיפנה הגדול שאירע כעבור חצי שנה במוסקבה, ושהיה תוצאה ישירה של סיכסוך קובה: ההסכם לאיסור הניסויים הגרעיניים בים, ביבשה ובאוויר. כל הצדדים ראו בו רק צעד ראשון לקראת פירוק-גשק עולמי הדרגתי, סילוקו האיטי של הסייט האטומי, שהטריד את העולם מזה 18 שנה.

כך נוצרה, בסוף תשכ"ג, מערך עולמי שאיש לא העז לחלום עליו בראשית השנה: ברית אמריקאית-סובייטית לקיום השלום בעולם, ולמניעת התרבותו של הגשק הגרעיני. בהעדר ממשלת-כדור-הארץ, המסוגלת להטיל את מרותה על כל המדינות, היתה שותפות סובייטית-אמריקאית זו ערובה יחידה לקיום המין האנושי. היא הפכה תחליף למטרה אנטי-אטומית בינלאומית. וכמו כל ברית, היתה מבוססת על אינטרס מעשי משותף: שתי המדינות ידעו כי תיחרבנה לחלוטין בכל מלחמה עולמית, יהיו תוצאותיה ומגמותיה כאשר יהיו. ברית שני הלייטנים הושפעה על-ידי הלייטן השלישי. ברקע של כל התפתחויות תשכ"ג רבצה דמותו האדירה של **מאז טספה-טונג**, האדם השלישי. החדד מפני סין חדשה, עצומה ואטומית, שתשלח את ידה אל השלטון בעולם הקומוניסטי — הוא שהודריך את כרושצ'וב בדרכו אל הברית עם האמריקאים. ואילו הברית עם האמריקאים, שנועדה בראש וראשונה למנוע גשק גרעיני מסיין, ובצורה זו לשלול ממנה מעמד של מעצמה גדולה — הרחיבה מצידה עוד יותר את ההתהוות בין מוסקבה ופיקינג. פתיחת המלחמה הקרה הובי ייטת-סינית היתה המאורע המדיני הגדול השני של תשכ"ג, בצד התגבשות הברית הסובייטית-אמריקאית.

לעומת מיסחקה האבה והשינאה בין שלושת האלים, ניראו מעשיהם של בנייתמותה רגילים פחותים, ולעיתים מנוכחים. כזה היה **שארי דה-גול**, שהשתדל להיות מעין מאו טסה-טונג מערבי, מבלי שיעמוד מאחוריו כוחה הגולמי האגדתי של סין. דה-גול ביקש ליצור אירופה עצמאית, בעלת עוצמה אטומית בלתי-תלויה, בהנהגת צרפת. ההיגיון היה סביר למדי. לדעת דה-גול אין שום אירופאי יכול להיות בטוח כי אמריקה תהיה מוכנה, בעוד עשרים שנה, לסכן את עריה כדי להגן על אירופה. אך לצרפת לא היה הכוח להפוך את ההיגיון התיאורטי להיגיון פוליטי — ומחשבתו של דה-גול לא התאימה למציאות תשכ"ג. את היה דה-גול מנותח-למחצה, הרי כל שאר המדינות, בעלות הימורה האטומית, היו מנוהכות לחלוטין. כל מדינה קטנה, ששפכה את משאביה הדלים לתוך תוכניות של חימום אטומי, שמה את כספה על קרן הצבי. כי בתשכ"ג היה ברור לכל אדם (כפי שהיה ברור לפני כן להוגי-דעות רציניים) כי אין שמץ של סיכוי כי וושינגטון ומוסקבה ירשו למדינות קטנות להצטייד בגשק גרעיני. ואומנם, בשנת תשכ"ג בלט ג'ון קנדי גם בחזית זו. על מדינות קטנות, בעלות פוטנציאל אטומי, הופעל לחץ אדיר, גובר והולך — ואין ספק כי בשנים הקרובות יגבר לחץ זה עוד יותר.

אולם גם מדינה קטנה יכלה בשנת תשכ"ג להטביע את חותמה על ההיסטוריה — לא בזכות פצצות-אטום, אלא בזכות כשרון מדיני, תפיסה מהפכנית ולהט מוסרי. הוכיח זאת סוס-מלחמה ותיק, **יוסף ברז'יץ**, שהעז בשעתו להכריז מלחמה על סטאלין האכזר, ויצא מנצח מן המערכה. השנה קצר טיטו את פרי עמידתו האמיצה או, ואת פרי הניטרא-ליום העיקבי שלו מאו. ניקיטה כרושצ'וב בקרו, כדי לבקש ממנו סעד במאבק נגד סין. לא פחת מרשימה היתה השנה עמדתו של מנהיג אחר של מדינה קטנה: **פירד קאם**, טרו. אף שארצות-הברית הגיעה, עימו, במאבק עימו, לשולי התהום של מלחמת-עולם, לא הצליחה להדביר את קאסטרו המהפכני. בסוף תשכ"ג היה שלטונו מבוסס כמו בראשיתה.

הברית האמריקאית-סובייטית חיסלה כל אפשרות של פלישה מזוינת לאיינו, ושימשו הוסיפה לשלוח את קרניה המהפכניות לכל פינות אמריקה הלאטינית. לעומת זאת, נחל מנהיג אחר בתשכ"ג מפלה מכרעת. **ג'והארלאל נהרו**, שחינו סג בשנים האחרונות במרחבים הניטראליסטיים, בשל דרצדיות הגובלת עם צביעות (כמו יחסו לישראל, התנהגותו בקאשמיר, ועוד), הותקף על-ידי הצבא הסיני. המיבצע הסיני הפך כמעט מסתוריש, כשהצבא ההודי התקפל לאורך כל החזיתות. נסתבר כי נהרו, ושרי-הבטחון האנטי-ישראלי שלו, **קרישנה מנון**, שכחו את המיצחה הראשונה לניטראליסט החיובי: לשמור על כוננות צבאית מעולה.

בעת ההתקפה נאלץ נהרו המבויש לזעוק לעזרת המערב, לנטוש כל יומרה לניטראליזם אמיתי. הנזק תוקן רק בחלקו במרוצת השנה, כאשר הצליח נהרו לנצל את הסיכסוך הסובייטי-סיני, להשיג נשק סובייטי, לשם איוון שיווי-המשקל הניטראליסטי שלו, לפחות להלכה.

מלחמת סין-הודו נתנה לעולם דוגמה של תמרון מהפכני חדש: כפייה של שלום חד צדדי. בהגיע הסינים ליעדיהם הצבאיים, ואחרי שהוכיחו את עליונותם הצבאית המוחלטת, הודיעו הסינים על נסיגתם לקרי-המוצא שלהם, תוך קביעת תנאים חד-צדדיים אשר להודו לא היתה ברירה אלא לקבלם באופן אילם. בהשאה לנסיגתו הבלתי-מכובדת של דויד בן גוריון מחצי-האי סיני, היה זה תמרון מזהיר.

מאורע מהפכני אחר של תשכ"ג עמד מחוץ למעגל יחסי-העמים. התקוממות הכושים בארצות-הברית היה אחד המאורעות האנושיים הגדולים של העת החדשה — התקוממות קלאסית של מעטים נגד רבים, חלשים נגד חזקים, חסרי-נשק נגד כוח מזויין. אומנם הושפע תהליך זה על-ידי השתחררות עמי אפריקה השחורה, שנמשכה גם השנה, והתחלת מלחמת-השיחרור הכושית באפריקה הדרומית. אך בעיקר היה זה תהליך עצמאי, שפרץ מנכבי הנשמה של מיליונים מדוכאים.

התקוממות זו ריתקה את התפעלות העולם, הוסיפה לתמונות השנה כמה תצלומים מזועזעים: כלבי-מיטרה מתנפלים על בני-אדם שחורים, קלגסים לבנים דורכים על נשים שחורות המוטלות על הארץ, סילוני מים אדירים מעיפים זקנים וילדים. העולם נחרד מתמונות אלה — אך הוא גם שאב מהן עידוד וסיפוק. הן הוכיחו כי שום כוח בעולם אינו מסוגל לרכב את רוחו של אדם בן-חורין — כאשר זה עצמו מרים את ראשו. התנהגותו של ג'ון קנדי בפרשה זו פגעה קשה בדמותו כאיש-העולם של השנה. הוא ניגדר אחרי המאורעות, השתמט מתפקידו להנהיג ולחנך, נקט בפעולה רק אחרי ששוכנע כי השתמטות נוספת עלולה לסכן את מעמדו בבחירות הבאות באותם אזורים של ארצו בהם יש לכושים קול מכריע.

אולם למרות חולשותיו אלה, היה קנדי בלי כל ספק איש-העולם של תשכ"ג. כאשר בא לשלטון, היו יחסי אמריקה-רוסיה קפואים. המצב ניראה ללא תקנה. במשך שנים שלטו באמריקה ג'ון פוסטר דאלס, הבטחוניסט העקר, ודוויט אייזנהואר, המדינאי חסר-הכישרון. היה נידמה כי המצב הקיים בעולם יישאר על כנו לנצח, כי שום הפשרה לא תיחכן, שאין מה לעשות אלא לבנות כוח-הרתעה, ולהפעילו במיקרה הצורך לפי העקרון "ובנג וגמרנו". הנשיא החדש הקדיש את תקופת-כהונתו הראשונה להתבססות בשלטון, ללימוד הבעיות. הוא סילכל את מעשיו וזהירותו. הוא הוכיח כי הוא מוכן להגן בכוח על האינטרסים של ארצו, וכי אי-אפשר לשחק בו. אך מנוי וגמור היה עימו ליוזם מדיניות חדשה לגמרי — והוא עשה זאת בריאליזם עילאי, תוך התבססות על התהליכים המדיניים המעשיים בעולם. בכל מעשיו גרר אחריו את האומה האמריקאית כמעט בעל כורחה. בכך הוכיח כי יש לו התכונה העיקרית של מדינאי גדול: הנכונות ללכת לפני המנהג, ליוזם מדיניות בלתי-פופולארית, לסחוב אחריו את ההמונים.

בכל זה היה טמון לקח חשוב לכל עם, ובמיוחד לעם הישראלי — שגם בו שורצים הבטחוניסטים העקרים והמדינאים חסרי-הכישרון; שגם בו מדברים גבוהה-גבוהה על כוח-הרתעה ועל "ובנג וגמרנו" — והזקוק למנהיגים צעירים וגמרצים, בעלי תנופה ומעוף, המסוגלים ליוזם תהליך מהפכני חדש להשגת השלום במרחב.

כלבים מופעלים נגד מפגינים כושיים בארצות-הברית